

PROBLEME ALE INCLUZIUNII FINANCIARE ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ

THE ISSUES OF FINANCIAL INCLUSION AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Dorina Clichici*

Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România

Rezumat

Utilizarea serviciilor financiare de bază, cum sunt conturile bancare, creditele sau economiile, a devenit o condiție necesară pentru participarea la viața economică și socială. Cu toate acestea, o parte din populație și firme la nivel global rămân în continuare excluse, din diverse motive, de la implicarea în sectorul financiar. Lucrarea are scopul de a analiza principalele probleme ale incluziunii financiare la nivel global și rolul acesteia în dezvoltarea economică. Pentru a atinge acest obiectiv, sunt identificate beneficiile economice și sociale ale incluziunii financiare, subliniate în literatura de specialitate, sunt evidențiați principalii factori care determină excluderea populației și a firmelor de la sistemul financiar și sunt prezentate evoluțiile indicatorilor de incluziune financiară la nivel mondial. În pofida rolului pe care îl are incluziunea financiară în atingerea unor obiective economice importante, analiza scoate în evidență disparități semnificative la nivel internațional privind nivelul incluziunii financiare, precum și necesitatea abordării acestora prin acțiuni de politici publice.

Cuvinte-cheie: incluziune financiară, sistem financiar, cont bancar, credite, economii, infrastructura sistemului financiar

Clasificare JEL: G21, G40, G50, G51

Abstract

The use of basic financial services, such as bank accounts, loans or savings, has become a necessary condition for participation in economic and social life. However, parts of the global population and firms remain excluded from the financial sector for various reasons. This paper aims to analyse the main issues of financial inclusion globally and its role in economic development. To achieve this goal, the economic and social benefits of financial inclusion are identified, as highlighted by the existing literature; further, the main factors that determine the exclusion of the population and firms from the financial system are revealed; and finally, the global trends in the evolution of the financial inclusion indicators are presented. Notwithstanding the role of financial inclusion in achieving important economic goals, our analysis highlights the existence of significant disparities internationally in the level of financial inclusion, as well as the need to address them through public policy actions.

Key words: financial inclusion, financial system, bank account, loans, savings, financial system infrastructure

JEL Classification: G21, G40, G50, G51

* Autor de contact: dr. Dorina Clichici, e-mail: dorina.clichici2@iem.ro. Articolul reprezintă o parte din contribuția autorului la studiul „Convergența economică și dezvoltarea piețelor financiare prin incluziune și educație financiară în UE. Studiu de caz: România”, coordonat de Dr. Dorina Clichici, Institutul de Economie Mondială, București, 2020.

1. Relația dintre incluziunea financiară și dezvoltarea economică în literatura de specialitate

Accesul la servicii financiare de bază a devenit o condiție necesară pentru participarea populației și a firmelor la viața economică și socială. Utilizarea acestor servicii contribuie la îmbunătățirea calității generale a vieții populației. Este recunoscut faptul că serviciile financiare facilitează inițierea și extinderea afacerilor, investițiile în educație sau sănătate, gestionarea riscurilor, și sporesc rezistența la șocuri financiare (Demirgüç-Kunt et al., 2008).

Incluziunea financiară este definită în literatura de specialitate drept accesul persoanelor fizice și al companiilor la produse și servicii financiare care să răspundă nevoilor lor, adică tranzacții, plăți, economii, credite și asigurări, livrate într-un mod responsabil și durabil (Demirgüç-Kunt și Klapper, 2012). Dintr-o altă perspectivă, incluziunea financiară este definită ca un proces care aduce diferite categorii de persoane în cadrul sistemului financiar, în special persoanele cu venituri foarte mici, persoanele marginalizate, emigranții etc., și facilitează accesul la servicii financiare de bază (Sethi și Acharya, 2018). Promovarea incluziunii financiare este văzută de Corr (2006) ca o îmbunătățire a capacității gospodăriilor cu venituri mici de a-și gestiona mai bine resursele limitate și de a utiliza într-o măsură mai mare produse financiare cheie, cum sunt economiile, creditul și asigurarea locuinței. Potrivit Băncii Mondiale (World Bank, 2018), incluziunea financiară este un element de bază atât pentru reducerea sărăciei, cât și pentru crearea oportunităților de creștere economică, în timp ce accesul la serviciile financiare digitale este esențial pentru aderarea la noua economie digitală.

Literatura de specialitate care subliniază beneficiile economice și sociale ale incluziunii financiare este destul de vastă. Rezultatele empirice dezvăluie o relație pozitivă între accesul la serviciile financiare și creșterea sau dezvoltarea economică și arată că sărăcia și inegalitatea veniturilor pot fi atenuate cu ajutorul creșterii accesului la serviciile financiare. Mai mult decât atât, unele studii subliniază rolul incluziunii financiare în asigurarea stabilității financiare. Care ar fi, așadar, cele mai relevante rezultate în acest domeniu?

Legătura dintre incluziunea financiară și inegalitatea veniturilor a fost analizată de Aslan et al. (2017), pentru un eșantion format din 140 de țări. Autorii concluzionează că distribuția inegală a accesului la servicii financiare în rândul populației determină o creștere a inegalității veniturilor. În acest sens, studiul subliniază că politicile care încurajează accesul tuturor persoanelor la servicii financiare și politicile care vizează reducerea decalajului de gen în ceea ce privește accesul la aceste servicii, contribuie la o egalitate mai ridicată a veniturilor. Incluziunea financiară are de asemenea efecte pozitive asupra indicatorilor dezvoltării umane, cum ar fi sănătatea și educația (Nanda și Kaur, 2016), dar și asupra sărăciei (Park și Mercado, 2015).

Lipsa accesului adecvat la credite pentru întreprinderile mici și mijlocii are efecte negative asupra ocupării forței de muncă, deoarece aceste întreprinderi tind să fie mult mai intensive în crearea de locuri de muncă decât întreprinderile mari (Prasad, 2010). Mai mult decât atât, autorul concluzionează că lipsa accesului la sistemul financiar formal are un impact negativ asupra creșterii economice și a bunăstării populației. Bhattacharya și Wolde (2010) au identificat accesul la credite ca fiind unul dintre factorii care determină diferențele de creștere economică între statele din

Orientul Mijlociu și Africa de Nord și alte regiuni. În schimb, Rajan (2009) susține că accesul universal la produse de asigurare, economii și alte produse financiare contribuie la reducerea vulnerabilității celor săraci și la creșterea nivelului de trai.

Cercetările efectuate de Han și Melecky (2013) sugerează că o incluziune financiară extinsă este asociată cu un nivel mai ridicat al stabilității financiare. Argumentul de bază este că un volum mai mare al depozitelor atrase poate mări rezistența băncilor în perioadele de stres financiar. Autorii subliniază în acest context că politici publice orientate spre creșterea stabilității financiare trebuie să țină cont nu doar de reglementarea macroprudențială, dar și de efectul pozitiv al sporirii creșterii accesului populației la conturile de depozit și de economii.

Sarma și Pais (2011) au dezvăluit legătura dintre incluziunea financiară și dezvoltarea economică, construind un indice de incluziune financiară multidimensional (IFI). Acest indice măsoară incluziunea sectorului financiar al unei țări, captând informații despre penetrarea bancară, dar și despre disponibilitatea și utilizarea serviciilor bancare. O comparație între IFI și indicele dezvoltării umane² indică faptul că toate țările cu valori ridicate și medii ale incluziunii financiare sunt regăsite în grupa țărilor cu un nivel ridicat al dezvoltării umane. Sethi și Acharya (2018) au constatat empiric că există o relație pozitivă, pe termen lung, între incluziunea financiară și creșterea economică, pentru un eșantion format din 31 de țări. De asemenea, autorii au identificat o cauzalitate bidirecțională între incluziunea financiară și creșterea economică. În același timp, Wong (2015) susține că relația dintre incluziunea financiară și creșterea economică este pozitivă în țările în dezvoltare.

Așadar, incluziunea financiară poate contribui la dezvoltarea economică în câteva moduri. În primul rând, accesul la servicii financiare la un cost redus și accesibil scade vulnerabilitatea celor săraci prin îmbunătățirea nivelului lor de trai. În al doilea rând, facilitarea accesului la credite al persoanelor cu venituri mici și al grupurilor vulnerabile facilitează inițierea activităților de producție în zonele rurale sau în cele mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic, determinând scăderea decalajului dintre venituri. În al treilea rând, accesul universal la depozite favorizează acumularea de fonduri pe piața financiară, care pot fi direcționate în proiecte de investiții pe termen lung, contribuind la creștere economică, dar și la stabilitatea sistemului financiar. În acest fel, piața financiară vine să acopere riscul de lichiditate, indus de deficitul de fonduri, și încurajează sporirea investițiilor. Acest proces are ca rezultat creșterea producției și a ocupării, ceea ce influențează pozitiv dezvoltarea economică.

2. Factorii determinanți ai excluziunii financiare și indicatorii de evaluare

Serviciile financiare de bază la care ar trebui să aibă acces toate persoanele din societate sunt considerate a fi: conturile bancare, economiile și creditele (European Commission, 2008). Cu toate acestea, o parte din populație și firme rămân în continuare excluse din diverse motive de la sectorul financiar. Consumatorii cu venituri mici prezintă cel mai mare risc de excluziune

¹ Indicele dezvoltării umane este un indice statistic compozit care ia în calcul speranța de viață, nivelul de alfabetizare și venitul pe locuitor într-o țară. Acesta este calculat și utilizat de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare pentru măsurarea nivelului dezvoltării umane al țărilor lumii.

financiară, aceasta împiedicându-i uneori să scape din capcana sărăciei sau adâncindu-i și mai mult în ea. În același timp, accesul la finanțare a unor întreprinderi mici și mijlocii este deseori restricționat de o serie de bariere, împiedicând participarea acestora la viața economică, la crearea locurilor de muncă și la realizarea întregului potențial economic. În statele în care afacerile mici au oportunități de dezvoltare, sporesc șansele ca aceste țări să se dezvolte.

Termenul de excluziune financiară a fost inventat pentru prima dată în 1993 de Leyshon și Thrift (1993), fiind preocupați de accesul fizic limitat la servicii bancare ca urmare a închiderii sucursalelor bancare. În 1999, termenul de excluziune financiară a fost folosit într-un sens mai larg pentru a se referi la persoanele care aveau restricționat accesul la serviciile financiare de bază (Kempson și Whyley, 1999). Potrivit definiției Comisiei Europene (European Commission, 2008), *excluziunea financiară* se referă la un proces prin care persoanele întâmpină dificultăți în accesarea sau utilizarea serviciilor și produselor financiare de bază, care sunt adecvate nevoilor lor și le permit să ducă o viață socială normală în societatea din care fac parte. Această lipsă de acces nu doar că împiedică creșterea economică, deoarece multe proiecte de investiții nu pot fi realizate, dar are ca rezultat și o inegalitate persistentă a veniturilor (Beck și Demirgüç-Kunt, 2008). În acest context, Banca Mondială susține că persoanele excluse financiar sunt nevoite să se bazeze pe propriile economii, care sunt limitate, pentru a investi în educație sau pentru a deveni antreprenori (World Bank, 2014). În același timp, întreprinderile nou create sunt nevoite să depindă de câștigurile proprii pentru a profita de oportunitățile de creștere, ceea ce poate determina o inegalitate persistentă a veniturilor și creștere economică lentă.

Potrivit Comisiei Europene, lipsa accesului la serviciile financiare de bază, adică la conturi bancare, credite și economii, generează costuri financiare și sociale (European Commission, 2008). În primul rând, lipsa unui cont bancar înseamnă lipsa unor relații stabile cu banca, ceea ce cauzează costuri mai ridicate la accesarea altor produse bancare. De obicei, băncile promovează o politică de fidelitate prin care oferă prețuri mai mici clienților stabili. În țările în care plata salariilor se face în mare parte prin transfer bancar, lipsa unui cont reprezintă o barieră serioasă în ocuparea unui loc de muncă. În al doilea rând, persoanele care nu pot obține credite de la bănci adesea apelează la creditorii sub-prime sau intermediari neoficiali, care presupun costuri de creditare mai mari și deseori termeni și condiții de creditare inferioare. În consecință, aceste persoane se pot confrunta cu problema supraîndatorării, din cauza lipsei unui sistem adecvat de evaluare a riscului de credit de către creditorii alternativi. În al treilea rând, consecințele excluziunii de la posibilitatea de a face economii la o instituție financiară generează riscuri, cu precădere pentru categoria de populație cu venituri mici, cum ar fi: protecție scăzută împotriva furtului, incapacitate de a face față șocurilor financiare sau cheltuielilor neprevăzute, pierderea beneficiului de a încasa dobândă pentru economiile făcute.

Recunoașterea internațională a rolului incluziunii financiare în reducerea sărăciei și sprijinirea dezvoltării durabile a crescut în ultimele două decenii. Instituțiile internaționale au lansat inițiative de măsurare și monitorizare a incluziunii financiare, dar și politici orientate spre consolidarea capacității statelor și a instituțiilor financiare de a extinde accesul populației și firmelor la servicii financiare. În 2005, a fost recunoscut rolul incluziunii financiare în atingerea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Iar în 2008, Banca Mondială susținea că guvernele joacă un rol central în promovarea accesului financiar, prin politici de asigurare a concurenței, oferire de

stimulente sectorului privat, protecția consumatorilor și creșterea transparenței (Demirgüç-Kunt et al., 2008).

Odată cu declanșarea crizei financiare din 2007-2008, dezbaterile publice privind fundamentarea unui nou sistem financiar global au inclus în agendă problema creșterii incluziunii financiare. În 2009, G20 s-a angajat să îmbunătățească accesul la servicii financiare, creând un grup de lucru în acest sens, iar în 2010 a elaborat Principiile pentru incluziunea financiară inovatoare (Stein et al., 2011). În 2012, Banca Mondială a lansat Cadrul de sprijin pentru incluziunea financiară, pentru a oferi asistență țărilor în formularea și implementarea strategiilor naționale de incluziune financiară. La nivel de state, în 2014 aproximativ două treimi din agențiile de reglementare și supraveghere și-au asumat obiectivul de îmbunătățire a incluziunii financiare, în timp ce aproximativ 50 de țări au stabilit un obiectiv oficial de creștere a incluziunii financiare.

Nivelul de incluziune financiară se măsoară pornind de la identificarea factorilor care au determinat excluderea persoanelor sau a firmelor din cadrul sistemului financiar. Literatura de specialitate face distincție în acest scop între (i) consumul sau utilizarea serviciilor financiare și (ii) accesul la serviciile financiare (Demirgüç-Kunt et al., 2008). Lipsa utilizării serviciilor financiare nu înseamnă neapărat și lipsa accesului la acestea. Unele persoane pot avea acces la servicii financiare la prețuri accesibile, dar aleg să nu le folosească (*excludere voluntară*). În același timp, există persoane care au nevoie de servicii, însă nu au acces la ele din diverse motive (*excludere involuntară*).

Excluderea financiară poate fi provocată de o serie de *factori*: pe de o parte, de caracteristicile fizice ale sistemului financiar și conduita pieței, care pot limita oferta de servicii financiare, și, pe de altă parte, de capacitățile financiare limitate ale persoanelor și firmelor, care afectează cererea de servicii (Figura 1). În plus, unele surse menționează o a treia categorie de factori, cei de ordin societal, cum ar fi: liberalizarea pieței financiare, schimbările structurale pe piața muncii, schimbările demografice, inegalitățile dintre venituri sau politica fiscală (European Commission, 2008).

Prima categorie de factori, care se referă la ***caracteristicile fizice ale sistemului financiar și conduita pieței***, reflectă nivelul de accesibilitate a serviciilor financiare. Un sistem financiar cu o infrastructură fizică dotată și accesibilă din punct de vedere geografic poate contribui pozitiv la creșterea nivelului de acces la servicii financiare. Totuși, pentru o incluziune financiară este nevoie mai mult decât de accesul geografic la unitățile financiare. Conduita pieței, de exemplu, poate genera alte tipuri de *bariere de acces* precum bariere de eligibilitate, de preț, etnice etc. Un număr prea mare de documente necesare pentru a accesa serviciile financiare se manifestă prin limitarea accesului persoanelor și firmelor la sistemul financiar. De exemplu, băncile din Republica Cehă, Spania și Suedia solicită în medie un singur document pentru deschiderea unui cont bancar, în timp ce băncile din Bangladesh, Camerun, Chile, Nepal etc. solicită cel puțin patru documente în acest scop, inclusiv o carte de identitate, scrisoare de recomandare, fișă de salariu și dovada domiciliului (Demirgüç-Kunt et al., 2008). Aceste cerințe reprezintă bariere serioase în calea incluziunii financiare în statele în care numărul persoanelor care pot face față acestor cerințe este limitat. O altă barieră de acces se referă la cerințele de eligibilitate ridicate față de potențialii clienți. Un nivel insuficient al veniturilor sau un nivel ridicat al riscului de credit al persoanelor și firmelor vor determina șanse mai mici de acces la servicii financiare. Discriminările împotriva anumitor grupuri

de populație bazate pe motive sociale, religioase sau etnice pot reprezenta și ele o barieră de acces. De asemenea, instituțiile financiare ar putea fi nemotivate din punct de vedere comercial să ofere servicii anumitor grupuri de populație. În plus, prețul serviciilor financiare ar putea fi prea mare sau caracteristicile produsului ar putea să nu fie potrivite pentru anumite grupuri de populație.

A doua categorie de factori ai excluziunii financiare se referă la **capabilitățile financiare limitate ale persoanelor și firmelor**, care afectează cererea de servicii. Acestea reprezintă rezultatul unui nivel scăzut al cunoștințelor deținute de populație și de firme despre serviciile financiare, dar și al lipsei de încredere în instituțiile financiare. Totodată, un nivel ridicat al cunoștințelor teoretice privind funcționarea sistemului financiar nu asigură utilizarea serviciilor financiare, fiind nevoie de experiență financiară și un comportament financiar adecvat.

Figura 1: Principalii factori ai excluziunii financiare

Caracteristicile sistemului financiar (dimensiunea ofertei serviciilor financiare)		Capabilitățile financiare ale persoanelor și firmelor (dimensiunea cererii serviciilor financiare)
Infrastructura financiară fizică și legală	Conduita pieței	
Numărul limitat al filialelor și ATM-urilor; Distanța prea mare între filiale și ATM-uri; Reglementările financiare limitative.	Numărul prea mare de documente necesare; Criterii prea stricte de eligibilitate; Prețuri prea ridicate; Caracteristici nepotrivite ale produselor financiare; Discriminarea pe motive sociale, religioase sau etnice.	Nivelul scăzut de alfabetizare financiară a populației și firmelor; Lipsa de încredere în instituții financiare; Exuberanța irațională.

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza literaturii de specialitate.

Problema cheie este de a evalua măsura în care excluziunea financiară derivă din unul dintre factorii menționați. Doar în acest context pot fi inițiate politici atât de sectorul financiar, cât și de autoritățile publice pentru a spori incluziunea financiară. De exemplu, Comisia Europeană recomandă în Raportul privind prevenirea excluziunii financiare în Uniunea Europeană (UE), acordarea atenției următorilor factori ai excluziunii: procedurile inadecvate de evaluare a riscurilor, accesul geografic limitat, dar și caracteristicile nepotrivite ale produselor financiare (European Commission, 2008).

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra nivelului de incluziune financiară, este nevoie de analiza acesteia atât pe categorii de utilizatori, cât și pe cele două dimensiuni, a cererii și ofertei de servicii financiare. Bazele de date privind indicatorii incluziunii financiare fac distincție între incluziunea financiară a populației și cea a firmelor, în timp ce *indicatorii de măsurare a incluziunii/excluziunii* sunt delimitați în literatura de specialitate în trei categorii (G20, 2012):

- (1) indicatori de utilizare a serviciilor financiare de către populație și firme (dimensiunea cererii);
- (2) indicatorii accesului la servicii financiare (dimensiunea ofertei);

- (3) indicatorii de calitate care se referă la: (a) calitatea furnizării produselor financiare (dimensiunea ofertei) și (b) capacitatea financiară a populației și a firmelor (dimensiunea cererii).

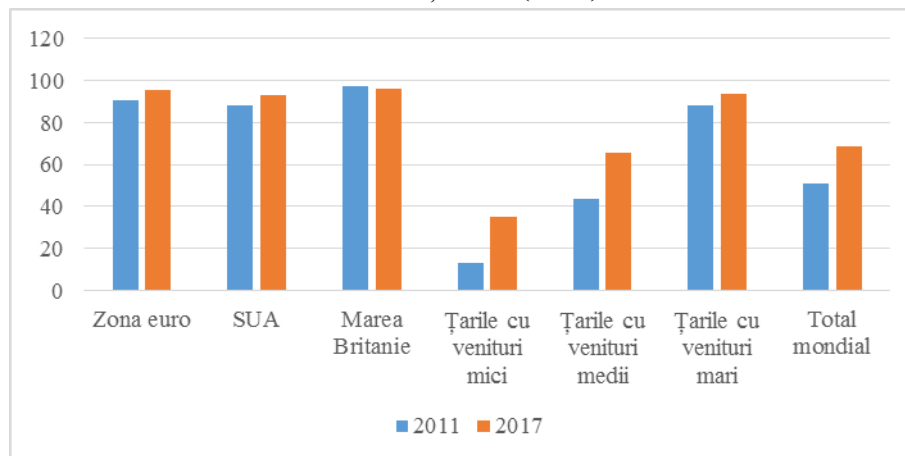
Nivelul de utilizare a serviciilor financiare de către populație este cuantificat prin intermediul indicatorilor, cum ar fi: ponderea persoanelor care dețin un cont la o instituție financiară, a celor care au accesat un credit, a persoanelor care au făcut economii la o instituție financiară sau a celor care dețin o asigurare. Incluziunea financiară a firmelor, cu precădere a întreprinderilor mici și mijlocii (ÎMM), este măsurată prin indicatori, cum ar fi: deținerea unui cont de decontare sau de economii, contractarea unui credit bancar sau a unei linii de credit, apelarea la bănci pentru finanțarea investițiilor sau a capitalului de lucru, dar și ponderea firmelor care identifică accesul la finanțare ca o constrângere majoră. Categoria a doua de indicatori reflectă infrastructura fizică disponibilă a sistemului financiar, respectiv numărul de filiale, ATM-uri sau POS-uri la 100.000 de persoane, etc. În timp ce a treia categorie de indicatori se referă la: barierele existente în calea creditării, cerințele de dezvoltare a informațiilor, dar și comportamentul financiar al utilizatorilor de servicii, determinat de nivelul de alfabetizare și încrederea în sistemul financiar.

3. Tendințe în evoluția incluziunii financiare la nivel mondial

Deținerea de conturi bancare reprezintă indicatorul cheie utilizat pentru evaluarea nivelului de incluziune financiară, deoarece aceasta reprezintă calea de acces către serviciile financiare. În calitate de deținători de conturi, populația și firmele sunt mai predispușe să folosească alte servicii financiare, cum ar fi economiile, creditele și asigurările, să înceapă sau să extindă afaceri, să investească în educație sau sănătate, să gestioneze riscurile și să reziste șocurilor financiare.

În pofida ritmului rapid de dezvoltare a sistemului financiar și a procesului de digitalizare financiară, în 2017 doar 68% din populația adultă la nivel mondial deținea un cont bancar, doar 10% au raportat că au contractat un nou credit de la o bancă, o uniune de credit sau o instituție de microfinanțare în ultimul an și doar 27% dintre adulți declarau că au economisit la o instituție financiară (World Bank, 2017). În plus, potrivit bazei de date Global Findex, se poate observa o disparitate semnificativă privind utilizarea serviciilor financiare de bază între grupurile de state. Ponderea deținătorilor de conturi bancare în statele cu venituri mari a atins un nivel de peste 90%, în timp ce în statele cu venituri mici și medii ponderea respectivă este de doar 35% și, respectiv, 65% (Figura 2). În Zona euro, SUA și Marea Britanie nivelul incluziunii financiare este de peste 90%, fiind în creștere față de 2011.

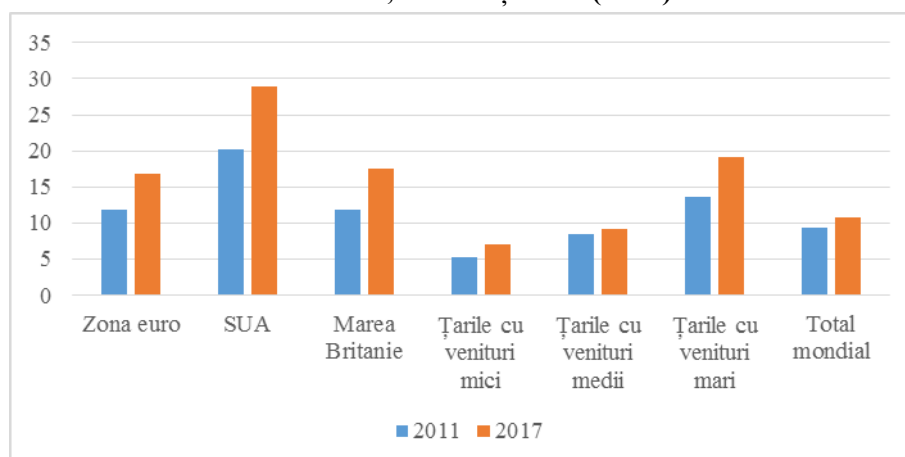
Figura 2: Nivelul de incluziune financiară - persoanele care dețin un cont la o instituție financiară, în 2011 și 2017 (în %)

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor World Bank (2017).

Deși participarea persoanelor la sistemul financiar a crescut cu 19% în 2017 față de 2011, 1,7 miliarde de adulți în continuare nu au un cont bancar, fiind excluși de la sistemul financiar oficial. Două treimi din adulții la nivel mondial care nu dețin un cont bancar menționează lipsa banilor în calitate de motiv cheie al excluziunii, ceea ce înseamnă că serviciile financiare nu sunt încă accesibile sau nu sunt concepute pentru a se potrivi utilizatorilor cu venituri mici. Alte bariere menționate în calea deschiderii conturilor includ distanța față de un furnizor de servicii financiare, lipsa documentelor necesare și lipsa de încredere în furnizorii de servicii financiare (World Bank, 2017).

Figura 3: Nivelul de incluziune financiară - persoanele care au accesat un credit la o instituție financiară, în 2011 și 2017 (în %)

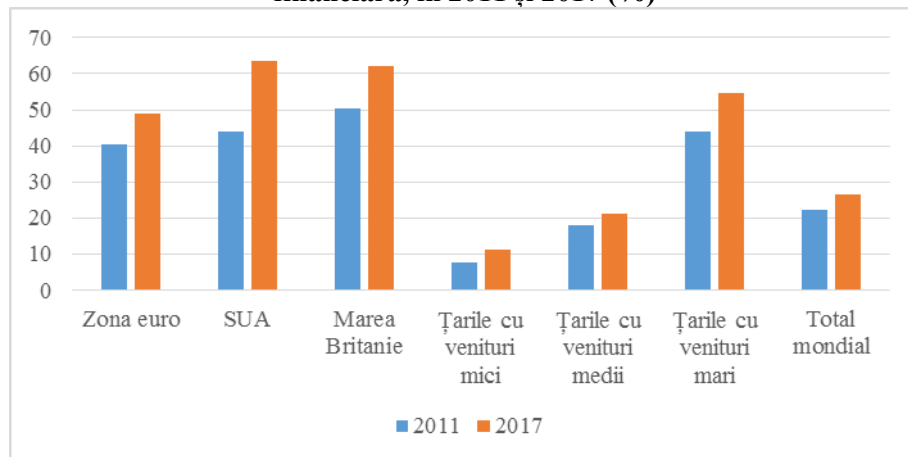

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor World Bank (2017).

Disparitățile privind incluziunea financiară sunt destul de mari și în funcție de ponderea persoanelor care au contractat un credit de la instituții financiare în ultimele 12 luni (Figura 3). Nivelul incluziunii financiare în țările cu venituri mari este de circa 20%, în timp ce în țările cu

venituri mici și medii nu depășește 10%. În SUA, ponderea persoanelor care au contractat un credit de la instituții financiare este de 29%, pe când în Zona euro și Marea Britanie este de 17% și, respectiv, 18%.

Figura 4: Nivelul de incluziune financiară - persoanele care au făcut economii la o instituție financiară, în 2011 și 2017 (%)

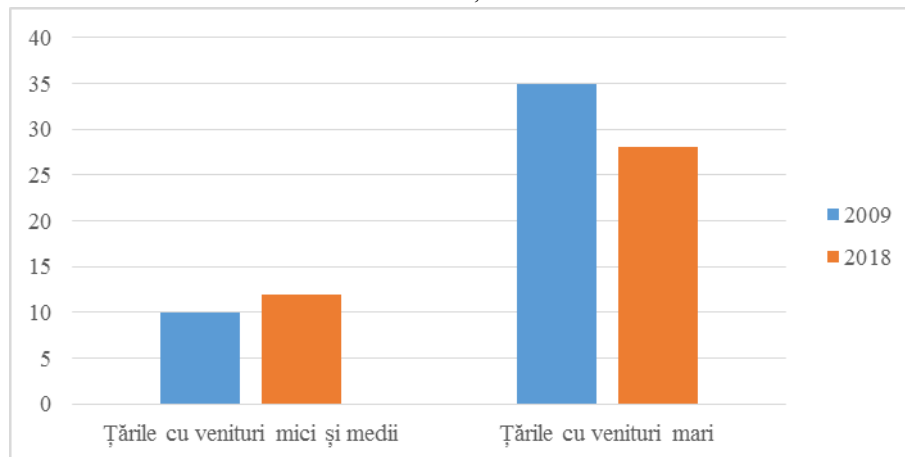

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor World Bank (2017).

O altă dimensiune a cererii de servicii financiare este înclinația populației de a face economii la o instituție financiară. Încrederea în sistemul financiar, dar și nivelul veniturilor sunt printre factorii care determină populația să apeleze la o instituție financiară pentru a face economii (Figura 4). Acest indicator este de cinci ori mai mare în statele cu venituri mari față de cele cu venituri mici, atingând nivelul de 55% și, respectiv, 11% în 2017. În SUA acest indicator a întrecut cu 15% nivelul din Zona euro, deși în 2011 nivelurile erau aproape similare.

În ultimul deceniu, la nivel global, infrastructura fizică a sistemului financiar, adică numărul de filiale bancare, a crescut cu doar aproximativ 1% (IMF, 2020). Deși în țările cu venituri mici și medii rețeaua de filiale s-a extins cu 19%, economiile dezvoltate din America de Nord și Europa și-au restrâns rețeaua de filiale (Figura 5). Această evoluție indică, în primul rând, existența unei cereri în creștere pentru servicii financiare în țările cu venituri mici și medii, care stimulează extinderea rețelei financiare. Totuși, în pofida trendului în creștere înregistrat în aceste state, numărul de filiale este de trei ori mai mic decât în statele cu venituri ridicate. În al doilea rând, după criza financiară internațională, băncile din țările cu venituri ridicate au inițiat un proces de consolidare a rețelei de filiale pentru a reduce costurile. Această tendință nu înseamnă scăderea accesului la serviciile bancare în statele cu venituri ridicate, ci este vorba despre trecerea la un alt model de accesare a serviciilor financiare, adică prin intermediul rețelelor mobile și al internetului. Tranzacțiile bancare prin internet și mobile banking s-au extins semnificativ la nivel global după criza financiară internațională. Valoarea acestora este însă de trei ori mai mare în statele cu venituri ridicate în comparație cu celelalte două grupuri de state, atingând nivelul de aproximativ 600% din PIB în 2018 (IMF, 2020).

Figura 5: Infrastructura fizică a sistemului bancar - numărul de filiale bancare la 100.000 de adulți, în 2009 și 2018

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor IMF (2020).

Deși literatura de specialitate a dezvăluit existența corelației dintre nivelul de densitate a instituțiilor financiare și nivelul de penetrare financiară, exprimat prin numărul de conturi deținute, această corelație nu este general valabilă (World Bank, 2014). Un exemplu relevant este cazul Bulgariei și al Republicii Cehe. Astfel, Bulgaria a avut 84 de filiale bancare la 100.000 de adulți în 2011, o valoare peste media globală de 19 filiale, și în același timp doar 53% dintre bulgari dețineau un cont. În comparație, Republica Cehă a avut o penetrare financiară de 81%, în condițiile existenței unui număr mai mic de 4 ori de filiale la 100.000 de adulți. Se poate concluzi că deși variabilele de densitate a instituțiilor financiare sunt utile pentru evaluarea nivelului de dezvoltare a sistemului financiar, acestea oferă o imagine incompletă asupra nivelului de incluziune financiară. Dimensiunea calitativă a ofertei și cererii de servicii financiare joacă un rol semnificativ în creșterea nivelului de incluziune financiară. Calitatea ofertei este determinată în special de capacitatea instituțiilor financiare de a se adapta nevoilor financiare ale populației și firmelor. În același timp, dimensiunea cererii este dependentă de comportamentul financiar al utilizatorilor de servicii, determinat de nivelul de alfabetizare și încrederea în sistemul financiar.

Ca răspuns la nivelul redus și dispersat al incluziunii financiare la nivel internațional, Banca Mondială și partenerii implicați au stabilit un obiectiv ambițios de atingere a accesului financiar universal până în 2020. Acesta presupune că 1 miliard de adulți din întreaga lume vor fi ajutați să aibă acces la un cont bancar sau un instrument financiar electronic pentru păstrarea banilor și realizarea plăților (World Bank, 2015). Pentru atingerea acestui scop, în peste 100 de țări au fost inițiate următoarele acțiuni:

- crearea unui mediu de reglementare pentru a facilita accesul la conturi bancare;
- extinderea punctelor de acces;
- creșterea capacității financiare a populației și firmelor;
- implementarea unor programe guvernamentale extinse prin intermediul conturilor, cum ar fi transferurile sociale;
- concentrare pe populația defavorizată, precum femeile și producătorii din mediul rural;

- încurajarea utilizării serviciilor financiare, pentru a trece de la acces la servicii financiare la utilizarea de facto a contului bancar;
- facilitarea digitalizării plăților și crearea accesului la alte servicii financiare, cum ar fi economiile, asigurările și creditul.

Potrivit Băncii Mondiale, pentru ca incluziunea să aibă efecte pozitive, aceasta trebuie realizată în mod responsabil, deoarece simpla creare de conturi bancare care rămân inactive nu aduce prea multe beneficii economice (World Bank, 2014). Astfel, obiectivul politicilor de sporire a incluziunii nu poate fi doar creșterea numărului de conturi deschise sau oferirea cât mai multor credite populației și firmelor de către instituțiile financiare. Este important să se țină cont de riscul supraîndatorării persoanelor vulnerabile și a firmelor în dificultate, dar și de riscul unui boom al creditului, în atingerea obiectivului de includere a acestora în sistemul financiar.

Prin urmare, consolidarea incluziunii financiare necesită înlăturarea dificultăților în accesarea sau utilizarea serviciilor financiare adecvate nevoilor populației și ale firmelor. În plus, un sector financiar care include diferite tipuri de furnizori financiar, respectiv, bănci, instituții de microfinanțare, uniuni de credit, companii de asigurări etc., este benefic pentru o incluziune financiară sănătoasă. Sectorul public poate promova acest obiectiv prin dezvoltarea cadrului de reglementare, sprijinirea mediului informațional și prin educarea și protejarea utilizatorilor de servicii financiare.

4. Concluzii

Rolul major al incluziunii financiare este recunoscut în literatura de specialitate, dar și de către instituțiile internaționale. Rezultatele empirice au dezvăluit o relație pozitivă între accesul la serviciile financiare și dezvoltarea economică și au arătat că sărăcia și inegalitatea veniturilor pot fi atenuate cu ajutorul creșterii accesului la serviciile financiare. Mai mult decât atât, unele studii au subliniat rolul incluziunii financiare în asigurarea stabilității financiare.

Având în vedere aceste argumente, în ultimele două decenii instituțiile internaționale au lansat inițiative orientate spre consolidarea capacității statelor și a instituțiilor financiare de a extinde accesul populației și firmelor la serviciile financiare. De asemenea, odată cu declanșarea crizei financiare din 2007-2008, dezbaterile publice privind fundamentarea unui nou sistem financiar global au inclus în agendă problema creșterii incluziunii financiare.

Totuși, în pofida ritmului rapid de dezvoltare a sistemului financiar și a procesului de digitalizare financiară, o mare parte din populația lumii este exclusă din punct de vedere financiar. În 2017, doar 68% din populația adultă la nivel mondial deținea un cont bancar, doar 10% au contractat un nou credit și doar 27% dintre adulți declarau că au economisit la o instituție financiară. În plus, potrivit bazei de date Global Findex, există disparități semnificative privind utilizarea serviciilor financiare de bază între grupurile de state. Unele dintre persoanele excluse au acces la servicii financiare la prețuri accesibile, dar aleg să nu le utilizeze; în același timp, există persoane care au nevoie de servicii, însă nu au acces la ele din diverse motive.

Excluderea financiară poate fi provocată, pe de o parte, de caracteristicile fizice ale sistemului financiar și de conduita pieței, care pot limita oferta de servicii financiare, și, pe de altă parte, de

capabilitățile financiare limitate ale persoanelor și firmelor, care afectează cererea de servicii. Problema cheie este de a evalua măsura în care excluziunea financiară derivă din unul dintre factorii menționați și de a acționa în direcția înlăturării barierelor existente. Doar în acest context pot fi inițiate politici atât de sectorul financiar, cât și de autoritățile publice pentru a spori incluziunea financiară.

Referințe bibliografice

- Aslan, G., Deléchat, C., Newiak, M., Yang, F. (2017). Inequality in Financial Inclusion, Gender Gaps, and Income Inequality, IMF WP/17/236.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. (2008). Access to Finance: An Unfinished Agenda, *The World Bank Economic Review* 22 (3): 383 –396.
- Bhattacharya, R., Wolde, H. (2010). Constraints on growth in the MENA region, International Monetary Fund.
- Corr, C. (2006). Financial Exclusion in Ireland: an exploratory study and policy review, Combat Poverty Agency. Disponibil la: http://www.emnconference.org/archives/data/file/financialexclusioninireland_2006.pdf
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. (2012). Measuring Financial Inclusion: The Global Findex Database, World Bank WPS6025.
- Demirgüç-Kunt, A., Beck, T., Honohan, P. (2008). Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access, World Bank Policy Research Report, World Bank, Washington, DC.
- European Commission (2008). Financial services provision and prevention of financial exclusion. Disponibil la: <https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/financial-services-provision-and-prevention-of-financial-exclusion.pdf>
- G20 (2012). Financial Inclusion Indicators. Disponibil la: https://www.gpfi.org/sites/gpfi/files/Indicators%20note_formatted.pdf
- IMF (2020). Financial access survey 2019 - Trends and Developments. Disponibil la: <https://data.imf.org/?sk=E5DCAB7E-A5CA-4892-A6EA-598B5463A34C>
- Nanda, K., Kaur, M. (2016). Financial inclusion and human development: a cross-country evidence, *Management and Labour Studies*, Vol. 41 No. 2, pp. 127-153.
- Park, C.Y., Mercado, R.V. Jr (2015). Financial inclusion, poverty, and income inequality in developing Asia, No W426, Asian Development Bank, pp. 1-17
- Prasad, E.S. (2010). Financial sector regulation and reforms in emerging markets: an overview, No. w16428, National Bureau of Economic Research.
- Rajan, R.G. (2009). A Hundred Small Steps – Report of the Committee on Financial Sector Reforms, Planning Commission, Government of India, New Delhi.
- Rui, H., Melecky, M. (2013). Financial Inclusion for Financial Stability: Access to Bank Deposits and the Growth of Deposits in the Global Financial Crisis, Washington, D.C.: World Bank.
- Sahay, R., Cihák, M., N'Diaye, P., Barajas, A. (2015). Rethinking financial deepening: stability and growth in emerging markets, Staff Discussion Notes, Vol. 15 No. 8, pp. 73-107.
- Sarma, M., Pais, J. (2011). Financial Inclusion and Development. *Journal of International Development* 23: 613–628.
- Sethi, D., Acharya, D. (2018). Financial inclusion and economic growth linkage: some cross-country evidence. *Journal of Financial Economic Policy*.
- Stein, P., Randhawa, B., Bilandzic, N. (2011). Toward Universal Access: Addressing the Global Challenge of Financial Inclusion. Washington, DC: World Bank.
- Wong, Y.H. (2015). Quantifying macroeconomic impacts of financial inclusion. Available at: <https://mastercardcenter.org/insights/imf-mit-study-shows-financial-inclusion-drives-economic-growth/>
- World Bank (2014). Global financial development report 2014. Disponibil la: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16238/9780821399859.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

World Bank (2017). The Global Findex database. Disponibilă la:
https://globalfindex.worldbank.org/node?field_databank_country_target_id=22
World Bank (2018). UFA2020 Overview: Universal Financial Access by 2020,
<https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/achieving-universal-financial-access-by-2020>

Vă rugăm să citați acest articol astfel: Clichici, D. (2020). Probleme ale incluziunii financiare și rolul acesteia în dezvoltarea economică, Revista de Economie Mondială, 12(2), pp. 49-61
